

Araştırma Makalesi

Laleler adlı Azerbaycan şarkısının müzik tarihi açısından incelemesi

Könül Şükürova¹

Üzeyir Hacıbəyli Bakü Müzik Akademisi, Bakü, Azerbaycan

Makale Bilgisi

Geliş: 26 Ekim 2024

Kabul: 22 Kasım 2024

Online Yayın: 30 Aralık 2024

Anahtar Kelimeler

Laleler şarkısı

Azerbaycan müziği

Müzik tarihi

Türkiye-Azerbaycan kardeşliği

Öz

Bu makalede Azerbaycan şarkı mirasının gelişiminde özel bir yere sahip olan Sovyet döneminde bile Azerbaycan sınırlarını aşarak Azerbaycan Türkçesinin ve müziğinin dünya çapında duyulmasını sağlayan “Laleler” adlı şarkı hakkında detaylı müzik tarihsel bir inceleme yapılması amaçlanmıştır. “Laleler” şarkısının hem ortaya çıkış tarihi, hem icra sıralaması, hem de ideolojik anlamı üzerine böylesine derinlemesine bir araştırma çalışması ilktir. Araştırmada nitel araştırma türlerinden doküman analiz tekniği kullanılmıştır. Laleler şarkısı, Aslan Aslanov ve Telman Hacıyev’in bestesi olarak ortaya belirlenmiştir. Genelde halk şarkılarımızın kökeni, amacı ve tarihi ilginç hikayeler, dilden dile aktarılan anlatılarla zengindir. Ancak özellikle 20. yüzyılda ortaya çıkan ve bestecileri belli olan şarkıların zamanla farklı yorumlar kazanması nadir bir durumdur. Bunun yanında hikayeler sadece Azerbaycan dinleyicisine değil, aynı ölçüde Türk insanına da cazip gelmektedir. Bu hikayenin efsane mi yoksa gerçek mi olduğunu bilmek, gerçeği aramak adına bu şarkının tarihine inmek önemlidir. Makalede, 80 yıla yakın bir geçmişe sahip olan bu şarkının güçlü icracılarının rolü, Sovyet dönemi boyunca Ortadoğu coğrafyasındaki popülerliği, yabancı dillerdeki versiyonları ve kapitalist ülkelerde yayımlanan plakları hakkında kronolojik bir bakış açısı sunulmaktadır. Günümüzde şarkının taşıdığı önemin özel nedenleri analiz edilmektedir. Zira şarkının dizeleri, yüksek siyasi platformlarda etkili alıntılara, sosyal medyada tartışma konularına ve toplumun, aydınların dilinde dolaşan en duygusal hikayelerine, özellikle Türkiye-Azerbaycan kardeşliğinin sembollerinden birine dönüşmüştür. Araştırmada, bu şarkının 20. yüzyıldaki en parlak yorum ve yorumlamalarını karşılaştırmalı olarak sunarak, aynı zamanda bir şarkının örneğinde 20. yüzyılda Azerbaycan şarkı türünün gelişimi ve geçirdiği dönüşüm süreçlerine de ışık tutulmuştur. Şarkının tarihindeki başlıca icraların ortaya çıktığı yıl ve şarkıya kattığı özgünlükler ile düzenleme farklılıkları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

2822-3195 / © 2024 TM

Genç Bilge Yayıncılık tarafından
yayınlanmakta olup, açık erişim,
CC BY-NC-ND lisansına sahiptir.

Makaleye atıf için

Şükürova, K. (2024). Laleler adlı Azerbaycan şarkısının müzik tarihi açısından incelemesi. *Türk Müziği*, 4(4), 333-346. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14601709>

Giriş

Geçen yüzyılın 60'lı yıllarının ortasında, iki yetenekli sanatçı olan şair-filozof Aslan Aslanov ve besteci Telman Hacıyev ilginç bir konu etrafında bir araya gelir. 'Laleler' şarkısının tarihi, söz yazarı Aslan Aslanov'un metniyle başlar. Günümüze ulaşan bu hikayeyi, şairin ailesi bize aktarmıştır (Web 1)².

¹ Doktora Öğrencisi, Üzeyir Hacıbəyli Bakü Müzik Akademisi, Bakü, Azerbaycan. E-mail: konularif@gmail.com ORCID: 0000-0003-0369-6886

² Televizyon programı: 'Bir Şarkının Hikayesi - Laleler

Video 1. TV Programı: Bir Mahnın Tarihçesi: Laleler

Şair-çevirmen Aslan Aslanov, 60'lı yılların ortaları, kırk yaşında, yaz mevsiminde, devlet üniversitesinin bölüm başkanı olarak Gence şehrine bir ziyaret gerçekleştirir. O gün yol boyunca karşısına çıkan manzara onu oldukça şaşırtır. Çünkü daha çok ilkbahar mevsimine özgü olan lale çiçekleri, Temmuz ayında dağları ve vadileri kaplamıştır. Yaz mevsiminde böyle bir manzarayla karşılaşacağını hiç düşünmeyen Aslan Aslanov, bu manzaranın etkisiyle aynı gün, üç kıtadan oluşan çok sade ve bütünlüklü bir şiir yazar.

Tablo 1. “Laleler” şiirinin ilk versiyonu³

Rusçası	Azerbaycan Türkçesi	Türkçesi
ЛАЛЕЛЕР Јајын ортасында Кәнчә чөлүндә Чыхыблар јенә дә дизә лаләләр. Гыпгырмазы шәһли көјнәкләрини Сәрибләр дәрәјә, дүзә лаләләр. Хәјалымдан нәләр кәлиб нә кечәр, Јаз кәләр елләрә дурналар кечәр, Булаглар—самавар, ағ дашлар—шәкәр Бәнзәјир чәмәндә гөзә лаләләр. Мејлим үзүнүздә гара халдадыр, Асланын әлачы илк вүсәлдадыр, Нә вахтдыр Бакымын көзү јолдадыр, Бир гонаг кәләсиз бизә, лаләләр! 1966	Yayın ortasında Gəncə çölündə Çıxıblar yenə də dizə lalələr Qıpqırmızı şəhli köynəklərini Səriblər dərəyə, düzə lalələr. Xəyalımdan nələr gəlib nə keçər Yaz gələr ellərə durnalar köçər, Bulaqlar-samavar, ağ daşlar-şəkər Bənzəyir çəməndə gözə lalələr. Meylim üzünüzdə qara xaldadır, Aslanın əlacı ilk vüsaldadır, Nə vaxtdır Bakımın gözü yoldadır, Bir qonaq gələsiz bizə, lalələr.	Yazın ortasında Gence çölünde Yine çıkmışlar dize laleler, Kıpkırmızı, çiğli gömleklerini Sermişler dereye, düze laleler. Hayalimden neler gelir, ne geçer, Bahar gelir ellere, turnalar göçer, Pınarlar – semaver, beyaz taşlar – şeker, Çimende gözlere benzer laleler. Meylim yüzünüzdeki kara benedir, Aslanın dermanı ilk vuslattadır, Ne zamandır Bakı’ın gözü yoldadır, Bir misafir gelsiniz bize, laleler.

Bu, şiirin orijinal biçimidir ve ilk kıtadaki 'Yazın ortasında, Gence çölünde' dizesi, olayın yaz mevsiminin ortasında, Temmuz ayında gerçekleştiğine bir kez daha işaret etmektedir. Bu gerçeği vurgulama amacımız, şiirin bu dizesiyle ilgili son yıllarda ortaya çıkan tartışmalı görüşler ve sonuç olarak bu şarkının anlamının çağımızda tamamen değişmiş olmasıdır. Bu nokta, araştırmanın sonunda ayrıntılı olarak analiz edilecektir.

Şiirin yazıldığı dönemde memleketi Gence’de dinlenen besteci Telman Hacıyev, Hacıkent ile Göygöl arasındaki benzer manzaradan, yani lale tarlalarının güzelliğinden ilham alarak lale temalı bir müzik motifi yaratma arzusuna kapılır. Besteciye, o zamana kadar Aslan Aslanov bu metni zaten sunmuştu ve besteci de bu temayı düşünüyordu. Böylelikle, bu şarkının hem söz yazarı hem de bestecisi, Gence çölündeki lalelerin güzelliğini ustalıkla yaratabilmiştir.”

Araştırmanın Önemi

Azerbaycan müzik mirasında birçok şarkı, özellikle halk şarkılarıyla ilgili araştırmalar olsa da, bestelenmiş şarkılar, özellikle de onların geçen yüzyıldan günümüze kadar uzanan yolu, ortaya çıkış nedenleri, fikirleri, düzenli şekilde icra kronolojisi, arşiv materyalleri temelinde derinlemesine bir araştırmaya konu olmamıştır. Bu makalede, söz konusu yaklaşım modeli üzerinden, bestelenmiş şarkılarımız arasında en popüler örnek olan “Laleler”in tarihi araştırılmış ve ilk kez şarkının ortaya çıktığı zaman, ortaya çıkış nedeni, fikri, icralarının retrospektifi ve en önemlisi şarkının tarihindeki en önemli icraların karşılaştırmalı analizi ve şarkıya getirdiği yenilikler açısından bu konuda yapılan ilk kapsamlı ve derinlemesine inceleme sunulmuştur. Böylelikle, yalnızca Azerbaycan’da değil, aynı zamanda Türkiye’de de popüler olan “Laleler” şarkısının bu türdeki ilk araştırması ortaya konulmuştur.

³ Nağmeli Günlerim adlı şiirler topluluğu, Bakü, Yazıcı 1985 yılı.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın en temel amacı, bu konunun son yıllarda gündeme gelerek tartışma konusu olması ve “Laleler” şarkısının fikrinin değiştirilmesi nedeniyle hem Azerbaycan hem de Türk aydınlarının düşüncelerinde oluşturduğu mitlere açıklık getirmektir. İlk kez bu konuya derinlemesine değinerek, şarkının tarihi köklerinden başlayıp ardışık şekilde günümüze kadar uzanan yoluna ışık tutmak ve belgeler, kanıtlar üzerinden bu şarkı etrafında oluşmuş mitleri dağıtarak gerçeği ortaya koymaktır.

Yöntem

Bu araştırma nitel araştırma türlerinden doküman analiz yöntemine göre ve etnografik araştırma türlerinden kültürel tarih araştırma türüne göre yapılmıştır. Bu çalışmada Laleler adlı şarkının kökeni, bestecisi, yazımı, notaya alımı gibi birçok yönü tarihsel açıdan incenmiştir.

Dokümanlar

Şiirin ilk baskı versiyonu ve metnin orijinal formu (Aslan Aslanov “Nağmeli Günlerim” şiirler – Bakü, Yazıcı 1985), notaların ilk baskı versiyonu (Telman Hacıyev “Piyano ile Şarkı Söylemek İçin Şarkılar” Laleler- Bakü, 1968), Zeynep Hanlarova’nın yorumu da dahil olmak üzere 60-70’li yıllara ait orijinal ses kayıtlarının plaklardaki ya da arşivdeki net yılları, şarkının Kafkas İslam Ordusu’na ithaf edildiğini ileri süren görüşlerin yer aldığı kitap (Dr. Mustafa Görüryılmaz “Türk Kafkas İslam Ordusu ve Ermeniler 1918” İstanbul, 2007).

Bulgular

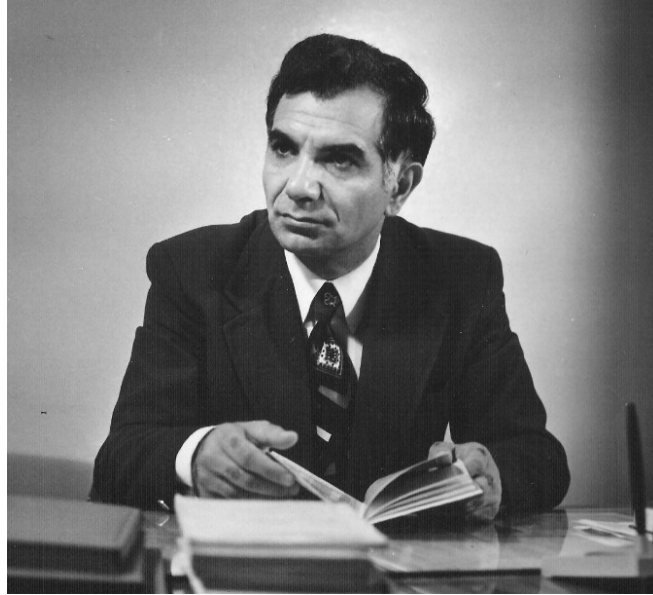
Böylece iki yazarın Azerbaycan’ın güzel köşesi olan kadim Gence düzlüklerindeki lalelerden etkilenecek birlikte ortaya koydukları “Laleler” şarkısı 1964 yılında doğar. Şarkının prömiyeri de aynı yıl gerçekleşir.

Tablo2. ‘Laleler’ şarkısının ilk nota yayımı (yayın tarihi 1968)

Sözleri Yazan	Aslan Aslanov	Tarih	1964
Notaya Alan	Telman Hacıyev	Tarih	1964
Laleler			
<i>Allegro grazioso</i> 1. 5. 9. 13. Ya-zın or - ta-sın - da, Gən - cə çö - lün - də, 2. 13. Oxumaq			

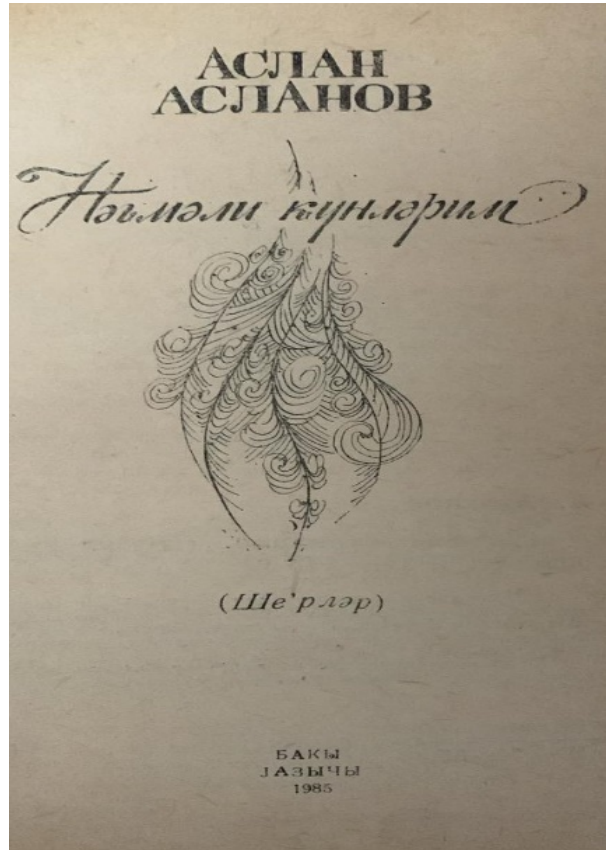
Laleler Şiirinin Şairleri

"Aslan Aslanov (1926-1995), Azerbaycan biliminde Batı felsefi-estetik meselelerinin araştırmacısı, seçkin bir bilim insanı ve etik-estetik disiplininin kurucularından biri olmuştur. Geçen yüzyılın 60'lı yıllarında, felsefe doktoru olarak devlet üniversitesinin estetik ve etik kürsüsüne başkanlık yapmış, yani eğitim alanının önde gelen uzmanlarından biri olmuştur. Ancak tüm bilimsel faaliyetlerinin yanı sıra Aslan Aslanov aynı zamanda şiire derin bağlılığı olan bir insandı." (Aynure Aliyeva, Ruhumuzu Güzelleştiren Şair - Aslan Aslanov, Bakü 2016)

Fotoğraf 1. Şair Aslan Aslanov, 1978 (Aile arşivinden, izinleriyle)

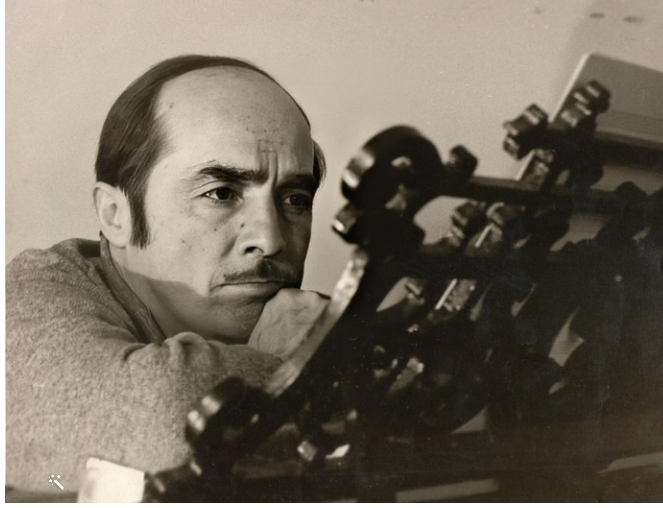
Hatta, yazarın 1985 yılında Bakü'de bir şiirler topluluğu da yayımlanmıştır. Bu vesileyle belirtmek gerekir ki, 'Laleler' şarkısının metni de ilk kez 'Nağmeli Günlerim' adlı bu kitabında yayımlanmıştır.

Fotoğraf 2. 'Nağmeli Günlerim' şiirler topluluğu, Bakü, Yazıcı 1985 yılı

Kitapta yayımlanan şiirin altında yaratılış tarihi olarak 1966 yılı belirtilmiş olmasına rağmen, radyonun altın fonuna giren kayıtların tarihi 1964 yılına dayanmaktadır. Görünüşe göre, şair bu şiiri 1966 yılında değil, daha erken bir tarihte yazmıştır.

Besteciye gelince, 60'lı yıllar Telman Hacıyev'in müzik kariyerinin verimli bir dönemi idi. 1964 yılında konservatuvarın bestecilik fakültesini Gara Garayev'in sınıfında tamamlayan 34 yaşındaki müzisyen, akademik eserlerinin yanı sıra kendini popüler müzikte de denemeye başlamıştı. (İmruz Efendiyeva, Besteci Telman Hacıyev – Bakü, 1983). Nabi Hazri, Resul Rıza, Fikret Goça ve birçok şairin metinlerine şarkılar bestelemiştir. Bugün şarkı mirasımızda T. Hacıyev'in kaleminden çıkan 10'dan fazla güzel örnek vardır: 'Talebe', 'Gencem', 'Abşeron', 'Ay Derdim-Dermanım', 'Gönlümün Yedigari', 'Halide', 'Yalnızlığım Ateş Düşer' gibi bu aydınlık ve tatlı şarkılar o döneme aittir.

Fotoğraf 3. Besteci Telman Hacıyev, aile arşivinden.

Yaklaşık aynı dönemde besteci, Aslan Aslanov ile tanışmış ve şairin birkaç metnine müzik bestelemiştir. Bu metinler arasında 'Laleler' de vardı. 'Laleler'in yaratılışına gelince, bu metindeki Gence'ye yapılan atıf, bestecinin dikkatini çekmiş olmalıdır. Bu metnin müziği de dizeleri gibi sade, anlaşılır, halka yakın, milli ve iyimser olmalıydı. Şüphesiz ki, bu temayı canlandırmak için dans melodilerimizin ruhunu yansıtan, 6/8 ritimli neşeli bir müzikten daha iyi bir şey olamazdı.

Çocukken Gence'de duyduğu ve hafızasına kazınan milli müzik, segah makamının tonları ve Mirza Mansur'dan aldığı tar dersleri, Telman Hacıyev'i halk müziği kodlarına güçlü bir şekilde bağlamıştı. (İmruz Efendiyeva, Besteci Telman Hacıyev – Bakü, 1983). Bu yüzden besteci, bu milli temayı bu şarkıda mükemmel bir şekilde yaratmıştır. Sonuç olarak, 'Laleler' şarkısının bölümleri, özellikle nakaratın melodik ve armonik çözümü, segah makamının temelinde sağlam bir yapı oluşturur ve bu Telman Hacıyev'in başarılı bir buluşuydu.

Tablo 3. Laleler şarkısının nakaratları (Segah makamı)

Notaya Alan	Telman Hacıyev	Oluşum tarihi	1964
		Yayın Tarihi	1968

Allegro grazioso

İcraların Tarihi ve Sıralaması (Karşılaştırmalı Analiz)

Şarkının kayıtlarına gelecek olursak, ilk kayıt 1964 yılına ve Zeynep Hanlarova'ya aittir. Kayıtlardan görülmektedir ki, icracı şarkıyı Ahmed Bakıhanov'un halk çalgı aletleri ansamblı ile 1964 yılında kaydetmiştir. Ancak Aslan Aslanov'un şiir kitabındaki tarihe dayanarak şarkının 1964 yılında yazılmış olması olası değildir. Çünkü 'Nağmeli Günlerim' (1985) şiir kitabında şiirin 1966 yılında yazıldığı belirtilmektedir. Kitapta bir hata olduğu ve şiirin 1966 değil, daha erken bir tarihte yazılmış olabileceği tahmin edilebilir. Çünkü şairin kızı Yegane Aslanova, A. Aslanov'un sağlığında bu kitapta birçok baskı hatası olduğunu kabul ettiğini hatırlamaktadır. Her halükarda, altın fon kaydı olarak kabul edilen kayıtların tarihlerini belirtmeyi görev bilmekteyim. Böylece, 1964 yılında Zeynep Hanlarova şarkının prömiyerini gerçekleştirmiş ve burada şarkının ilk klasik formunu Video 2'de izlenebilir.

Video 2. Zeynəb Hanlarovanın yorumu. (1964) (Web 2)

Geçen yüzyılın 60'lı yılları, bu şarkının ses kayıtları açısından çok verimli bir dönem olmuştur. Azerbaycan devlet radyo ve televizyonunun altın fonuna dahil edilen kayıtların birçoğu tam olarak bu döneme aittir.

Video 3. Anatoli Ganiyev'in (1965) kaydı (Web 3)

Video 4. Gülağa Memmedov'un (1966) kaydı (Web 4)

Video 5. Elmira Rehimova'nın (1967) kaydı (Web 5)

Her bir yorum, şarkının klasik formunu, yani Zeynep Hanlarova'nın icrasını hem düzenleme hem de eşlik eden unsurlar ve icra tarzı açısından tekrarlamıştır. Ancak en ilginç olan, tüm bu yorumlarda şarkının metninin değiştirilmeden, orijinal şiirin ilk dizesindeki “Yayın ortasında Gence çölünde” ifadesinin yazarın yazdığı gibi korunarak icra edilmesidir. Aslında bu durum, şarkının tarihindeki dönüm noktası ve çatışmanın çözülmesi için önemli bir kanıttır.

Şarkı sözlerindeki değişiklik ise, şarkının en parlak yorumuyla ilgilidir. 60'lı yılların ortasına denk gelen bu tarihî yorum, Reşit Behbudov'un adıyla anılmaktadır. Aslında “Laleler” şarkısı, Behbudov'un sanatında önemli bir yer tutar. Şarkıyı 60'lı ve 70'li yıllarda farklı düzenlemelerle birçok kez kaydetmiştir. 1966'daki ilk kayıta, tarzen Eliaga Guliyev yönetimindeki halk çalgıları ansamblının eşliğini duyuyoruz. Behbudov, burada ilk deneyimlerini yapmaya başlamıştır. Öncelikle şarkının ilk dizesini “Yayın ortasında” yerine “Baharın başında” olarak söylemiştir. Ayrıca, son kıtada “Ne zamandır Bakımın gözü yolda” ifadesini “Ne zamandır Reşit'in gözü yolda” ile değiştirmiştir. Bu, o dönemde oldukça cesur bir adımdı; çünkü Sovyet döneminde şarkı sözlerini kişiselleştirmek ve metne değişiklik yapmak her sanatçının yapabileceği bir şey değildi. Görünüşe göre bu ayrıcalık yalnızca Behbudov'a aitti ve o da bu ayrıcalığı cesurca kullanmıştır.

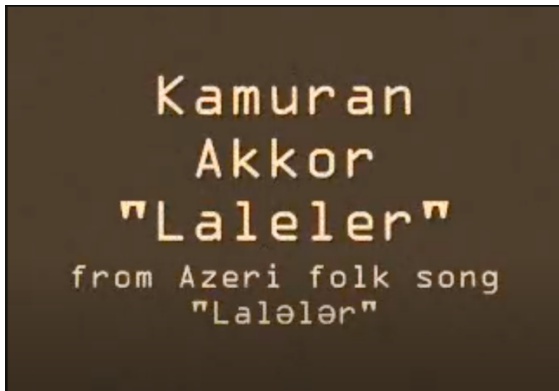
Video 6. Reşit Behbudov'un 1966 kaydı (Web 6)

Behbudov'un şarkılara olan özgün yaklaşımı, yalnızca metinlerde yaptığı yeniliklerle sınırlı değildi. Onun fenomenal özelliklerinden biri, icra ettiği müzik parçalarında klasik kalıpları kırma, stereotipleri aşma ve yeni bir form yaratma tutkusuydu (Raşit Behbudov, Bibliografi, 2016). Bu şarkıda da sanatçının, şarkının melodik yapısına müdahale ederek, son kıtada segah makamında gezintiler yapması tesadüf değildir. Son olarak, şarkının son nakaratını falsetto kullanarak ve ansambl üyeleriyle koro halinde söylemiştir. Böylelikle Behbudov, kendine özgü yaklaşımıyla şarkıya damgasını vurmuştur. Şüphesiz ki, bu şarkı Behbudov'un yorumu ile en görkemli yorumunu kazanmıştır. Ancak Behbudov'un bu esere en muhteşem yorumu, 70'li yıllarda olmuştur. Bu icraya daha sonra döneceğiz.

Reşit Behbudov'un icrasıyla şarkının geniş kitlelere ulaşması sağlanmıştır. Bu icradan sonra şarkının nota yayımı da yapılmıştır. 1968'de Bakü'de Azərneşr, Telman Hacıyev'in şarkılarından oluşan bir nota kitabı yayımlar. "Piyano Eşliğinde Şarkılar" adlı bu kitabın adı ise "Laleler" olarak adlandırılmıştır. (Telman Hacıyev - Piyano Eşliğinde Şarkılar, Bakü, Azərneşr 1968).

Ve nihayet 60'lı yıllara denk gelen son fenomenal icrayı belirtmek gerekir. 1969'da Türk sanatçısı Kamuran Akkor Azerbaycan'a bir ziyaret gerçekleştirir. Bakü'den döndükten sonra repertuarına iki Azerbaycan şarkısı ekler. Bunlardan biri Fikret Emirov'un "Reyhan" şarkısı, diğeri ise Telman Hacıyev'in "Laleler"idir. Bu şarkılar, o dönemde Azerbaycan'da oldukça popüler olup Zeynep Hanlarova ve Reşit Behbudov'un icralarıyla doğu dünyasına yayılmış ve ün kazanmıştı. Ayrıca Türk dinleyiciler, 60'lı yıllardan itibaren Sovyet Azerbaycan'ın müziğini radyo dalgalarında arıyor, dinliyor ve bu şarkıları Türk sanatçılar icra ediyordu. Buna örnek olarak, Rauf Hacıyev'in "Bahar Sensiz" şarkısının 1975'te Cici Kızlar Türk pop grubunun icrasında, Alekber Tağıyev'in "Kal Sana Kurban" şarkısının 1974'te Emel Sayın tarafından "Mavi Boncuk" olarak, Ramiz Mirişli'nin "Dalgalar", "Bir Gönül Kırmışım", Şefika Ahundova'nın "Neden Oldu", Firengiz Babayeva'nın "Gece Yaman Uzunudur" ve daha onlarca Azerbaycan bestecisinin şarkılarının Sovyet döneminde Türk sanatçılarınca seslendirilmesi ve plaklarda yer alması, Azerbaycan müziğine Türk dinleyicisinin sevgisini gösterir.

Tesadüf değildir ki, 1969 yılında Kamuran Akkor'un Türkiye'de yayımladığı Azerbaycan halk müziğinden oluşan 45'lik plağında bu iki şarkının kaydı bulunur. Plağın bir yüzünde "Laleler", diğeri yüzünde "Reyhan" yer almaktadır."

Video 7. Kamuran Akkor'un yorumu (Web 7)

Şarkının, Yunan ritimleri üzerine, Türk sanat icrası tarzında ve boğaz süslemeleriyle tamamen farklı bir yorumu duyulmaktadır. Kamuran Akkor, kendi yorumuyla Reşit Behbudov'un versiyonunu tekrarlayarak sonunda segah makamından bir parçayı icra etmeye çalışmıştır..

Aslında “Laleler”in Türk dinleyicisiyle yolculuğu, geçen yüzyılın 70’li yıllarında başlamış olsa da, bu yüzyılda şarkı Türk kültürel ve toplumsal hayatında özel bir yer ve siyasi anlam kazanmıştır. Bu olayla birlikte şarkının Türkiye’deki tarihinin ikinci aşaması başlamıştır. Belirttiğimiz gibi, tüm bunlar 2000’li yıllara denk gelmektedir. 21. yüzyıldan itibaren bu şarkı, hem Türk aydın çevrelerinde hem de Azerbaycan kamuoyunda yeni renkler, yeni imgeler kazanmıştır. Bu aşama ile birlikte şarkının tarihinde söylenceler, yeni yorumlar ve mitler dolaşmaya başlamıştır. Bu konuya daha sonra değineceğiz.

Azerbaycan’a dönersek, şarkının tarihinde başka bir özgün olguyu daha vurgulayabiliriz. 1976 (Vinil 1977) yılında seçkin Azerbaycan hanendesi Ebulfet Aliyev’in icrasında bu şarkı Farsça olarak kaydedilmiştir. Geçmiş yüzyılın Sovyet Azerbaycan’ında mevcut olan geleneklerden biri de müzik aracılığıyla yakın coğrafyadaki komşularla kültürel alışveriş yapmaktır. Bu, Azerbaycan sanatçılarının icralarının yabancı ülke dinleyicileri için plaklarda yayımlanması anlamına geliyordu. 70’li yılların başında bu Farsça plakların yayımı devam etmekteydi. Bu dönemde iki ünlü hanende, Ebulfet Aliyev ve Sara Kadimova’nın icrasıyla bir plak yayımlanmıştır. Bu plakta sanatçılar Azerbaycan şarkılarını Farsça icra etmişlerdir. Bu şarkılar arasında Ebulfet Aliyev’in sesiyle “Laleler” de bulunmaktadır.

Video 8. Ebulfet Eliyevin kaydı (1977) (Web 8)

Bu kayıt, Güney Azerbaycan dinleyicisi ve Farsça konuşan kitleler için gerçek bir armağan olmuştur. Bu olgu, “Laleler” şarkısının 70’li yıllarda bile sınırları aşarak ünlü olduğunu göstermektedir.

Video 9. Behbudov’un yorumu, 1972 (Web 9)

Görünüşe göre, şarkı daha geçen yüzyılın 60-70’li yıllarında Sovyet rejiminin demir perdelerini aşarak hem Türkiye’de hem de İran’da geniş bir yayılma ve popülerlik kazanmış, sevilen ve dillerde dolaşan bir eser olmuştur. Tüm bunlar, şarkının Sovyet dönemindeki büyük başarısını göstermektedir.

Ve nihayet, şarkının tarihindeki en görkemli versiyonunu ele alma zamanı geldi. Bu versiyonun temelinde iki güçlü müzisyen, Reşit Behbudov ve yetenekli caz müzisyeni Rafik Babayev bulunmaktadır. 1969’dan itibaren Behbudov’un topluluğuna genç ve oldukça yetenekli olan Rafik Babayev katılır. (Sovyet Estrad Şarkıcıları, ikinci baskı, Moskova,

İskusstvo, 1985). Bu andan itibaren Babayev, Behbudov'un tüm repertuarında en modern ve dönemine göre alışılmadık düzenlemeler yapmaya başlar. O dönemde Behbudov, 50-60'lı yıllarda seslendirdiği birkaç şarkıya yeniden dönmüş ve aralarında “Laleler” de yer almıştır. 1972'ye denk gelen bu versiyonda şarkının ilk özgün formu korunmuş ve ciddi deneyler yapılmamıştır; ancak öncekilerden farklı olarak daha hızlı bir tempoda seslendirilmiştir. Bu, şarkıya modern bir bakış açıydı. 70'li yılların elektronik yaklaşımı, akordeon yerine akordeon sesi, bas gitar ve elektronik tuşlar, vurmali çalgılar eşliğinde şarkı, adeta hareketli bir dans havasını andırıyordu. Ayrıca Babayev'in benzersiz yaklaşımı, armonik geçişleri ve akorları ile şarkı renkli ve aydınlık bir hale gelmiştir. Bu gerçek bir modern hit olmuş ve müzik dünyasında büyük bir etki yaratmıştır.

Şüphesiz ki, bu versiyonun geniş kitlelerde popüler olmasını sağlayan etkenlerden biri de 1973'te Behbudov'un şarkılarından oluşan bir belgesel filmin televizyon ekranlarına çıkması ve şarkının artık bir multimedya ürünü haline gelmesiydi. Bu görsellerde müzikseverler şarkıyı bir kez de görsel olarak deneyimledi. Bu versiyon, “Laleler”in son derece zarif, aydınlık, renkli ve dramatik bir ekran çalışmasıdır. Ayrıca, şarkının tüm tarihinde benzersiz bir görsel sanatsal çözümdür.

Her ne kadar bu versiyon şarkının yaratılışından yıllar sonra gerçekleşmiş olsa da, tam olarak bu versiyon “Laleler” şarkısının en parlak versiyonu, gelecekte de bir ölçüt ve ana standart olarak kabul edilmektedir. Günümüzde dahi “Laleler” şarkısı adı geçtiğinde herkes ilk olarak Behbudov'un sesini ve imajını hatırlamaktadır

Laleler şarkısının icracı sırası ve yılları

Şüphesiz ki, bu ünlü parça Azerbaycan icracılık okulunun temel bir örneği olarak her zaman ilgi çekmiş ve herkes bu şarkıyı söyleme arzusuyla repertuarına eklemiştir. Ancak sonraki tüm icralar, Reşit Behbudov'un yaklaşımıyla kıyaslandığında gölgede kalmıştır. Günümüzün şarkıcıları da bu esere sürekli başvurmaktadır ve klasik gelenekleri yaşatmaya çalışmaktadır. Bu nedenle, bu eser başarılı ömrünü devam ettirmektedir.

Tablo 3. Laleler şarkısının icracıları

No	İcracılar	Tarih	Eşlik
1.	Zeynep Hanlarova	1964	Ahmet Bakıhanov, halk çalgı aletleri ans.
2.	Anatollu Ganiyev	1965	Ağasi Meşedibeyov, halk çalgı aletleri ans.
3.	Tamilla Memmedzade	1965	Yusuf Heyderov, Terane ansamblı
4.	Gülağa Memmedov	1966	Eliaga Guliyev, halk çalgı ans.
5.	Reşid Behbudov	1966	Eliaga Guliyev, halk çalgı ans..
6.	Nail Meherremov	1967	Baba Salahov, halk çalgı aletleri ans.
7.	Elmira Rehimova	1968	Halk çalgı aletleri
8.	Kamuran Akkor	1969	Vasfi Uçaroglu Orkestrası, arr. Turgut Dalar
9.	Raziye Şirinova	1969	“Lale” kızlar ansamblı
10.	Reşid Behbudov	1972	Rafik Babayev, estrad-caz ansamblı
11.	Ebulfet Aliyev	1977	Halk çalgı ans., Fars dilinde

Ancak Sovyet döneminde doğa tasvirlerine adanmış bir şarkı, bağımsızlık döneminde, özellikle de günümüzde tamamen farklı bir ruh ve renk kazanmıştır. Bu durum, şarkının tarihindeki en ilginç ve çelişkili anlardan biridir.

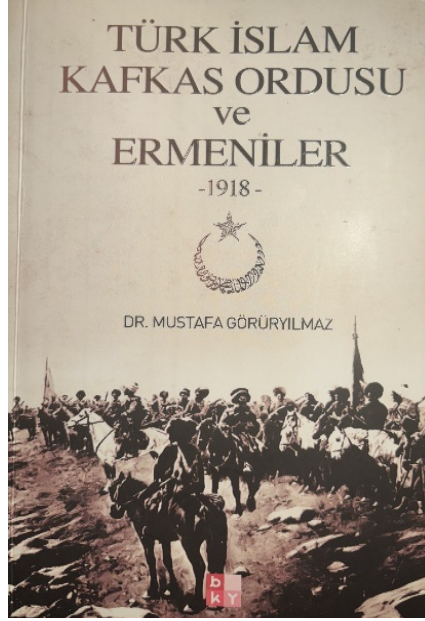
Şarkının Tarihine Yönelik Tartışmalar

Son on yıllarda “Laleler” şarkısı ile ilgili hem basında, hem internet kaynaklarında, hem de Azerbaycan sosyal medya platformlarında ilginç ve çelişkili varsayımlar dolaşmaya başlamıştır. Bu görüşler, şarkının ortaya çıkışı ve dayandığı nokta ile ilgilidir. Bu görüşlerde, “Laleler” şarkısının metninin doğanın güzelliğini ve çayırıldaki laleleri tasvir etse de, satır aralarında başka bir anlam taşıdığı ileri sürülmektedir. Yani, bu metin aslında 1918 yılının Mayıs ayında Gence'ye giren Türk Kafkas İslam Ordusu'nun onuruna yazılmıştır. Tarihsel kaynaklardan bilinmektedir ki, 1918 yılında Nuri Paşa'nın komutasındaki Türk askerleri, Gence'nin girişindeki Şih Düzü denilen yerde kamp kurmuş ve bu bölgede Türk askerlerinin bayrakları ve kırmızı fes şapkalarının oluşturduğu manzara, laleleri hatırlatmıştır (Yakublu, 2010).

Kısacası, bu görüşün savunucuları, şiirde tasvir edilen lalelerin sadece sembolik bir anlam taşıdığını belirtmektedir. Şair A. Aslanov'un, aslında Türk askerlerinin başlarındaki kırmızı feslere işaret ederek bu tarihi olayları sembollerle

aktarmaya çalıştığını ileri sürmektedirler. Yani şiirde laleler değil, Gence düzlüklerinde ilerleyen kırmızı şapkalı Türk askerleri tasvir edilmiştir. Ayrıca, şairin son kıtadaki "Ne zamandır Bakımın gözü yoldadır" dizeleriyle Türk ordusunun Bakü'ye gelişini sabırsızlıkla bekleyen halkın özlemlerini dile getirdiği düşünülmektedir. Acaba yazar gerçekten şiirinde semboller kullanmış mıdır, yoksa bunlar sadece tesadüfi benzerlikler veya vatanseverlik duygularından ilham alan insanların hayal gücünün ürünü müdür? (Web 10)

Araştırmalar, bu konunun kökeninin gazeteci-yazar ve TRT'nin eski çalışanı Dr. Mustafa Görüryılmaz'ın 2009 yılında Türkiye'de yayımlanan "Türk Kafkas İslam Ordusu ve Ermeniler 1918" adlı kitabına dayandığını göstermektedir

Fotoğraf 4. Türk İslam Kafkas Ordusu ve Ermeniler kitabının kapağı (Görüryılmaz, 2007)

Ana kaynak olarak Azerbaycan entelektüel çevreleri de tam olarak bu kitaba atıfta bulunmuşlardır. Mustafa Bey, 2002 yılında Kafkas İslam Ordusu hakkında belgesel filmler hazırlarken Azerbaycan'a gelmiş ve burada hem Kafkas İslam Ordusu'nun şehit mezarlıklarını incelemiş, hem de bu ordu ile ilgili yaşlı insanların, tarihçilerin ve Azerbaycan entelektüellerinin anılarını toplamıştır. Geri döndükten sonra ise bu röportajları ve elde ettiği malzemeyi kitap şeklinde yayımlamıştır. İşte bu kitabın "Bakü Şehitlikleri" bölümünde de "Laleler" şarkısının doğuşu ve geçmişi ile ilgili ilginç bir hikâye geçmektedir (Görüryılmaz, 2007: 425).

Kaf dağlarında söylenen bir türkü var: Laleler. Dinleyenlere neşe verir, sevgi sunar. Kafkaslardan yükselen Türklerin imdadına, çığlığına koşan Anadolu evlatları için, kahraman Mehmetçik için yakılmış bir türkü. Kahraman Mehmetçiğin başına giydiği şapkanın uçları yukarı kalkık ve sivriydi. Bu başlık Azerbaycan türkleri tarafından laleye benzetilmişti. Türklerin milli sazlarından tar gibi, milli şapkalardan kalpak gibi, Nevruz bayramı gibi *Laleler* türküsü de Sovyetlerin kıslı çarları döneminde bazılarının hışmına uğradı. Bir dönem yasaklandı. Ancak bu türkünün sözleri 1937 yılında tamamen değiştirildi.

Ancak bu hikayenin kim tarafından söylendiği ve hangi kaynağa dayandığı maalesef M. Görüryılmaz'ın kitabında belirtilmemektedir. Hikayeden anlaşıldığı üzere burada sözleri 1937'de değiştirilen "Laleler" şarkısından bahsedilmektedir. Ortaya konan bu düşüncelerin sağlam kanıtları verilmemiştir. Oysa şarkının gerçek tarihi, bu eserin müziği ve sözlerinin geçen yüzyılın 60'lı yıllarında ortaya çıktığını kanıtlamaktadır ve hiçbir şekilde 1937'de değiştirilemezdi. İlk olarak, dizeler halk edebiyatından gelmemektedir. Bu şiir, belirli bir olayın etkisiyle bir yazarın kaleminden çıkmış bir eserdir. Üstelik besteci Telman Hacıyev de bu şarkının müziğini halk ezgilerinden veya folklordan almamış, şahsen bestelemiştir⁴.

Bu şarkının Kafkas İslam Ordusu'na adandığını söyleyenler, şiirin ilk kıtasındaki "Baharın başında Gence çölünde, çıkmış yine düze laleler" ifadesinin, 1918 yılının 25 Mayıs'ından itibaren Kafkas İslam Ordusu'nun Gence'ye gelişini tasvir ettiğini ve Türk Mehmetçiklerinin başındaki kırmızı feslerin laleleri andırmasına işaret ettiğini vurgulamaktadırlar.

⁴ Azerbaycan folklorunda böyle bir melodik motif bulunmamaktadır

Oysa, şiirin orijinalinden açıkça görülmektedir ki Aslan Aslanov, şiirinde “Baharın Başı” değil “Yazın Ortası” dizelerini yazmıştır. Bu ifadelerin değişmesi, yalnızca Reşit Behbudov’un icrasından sonra gerçekleşmiş ve icracı “baharın başında” sözlerini okumuştur. Demek ki, şiirin orijinalinde Kafkas İslam Ordusu’nun Gence’ye gelişine hiçbir işaret yoktur. Tartışmaya neden olan bir diğer husus ise “Ne Zamandır Bakımın Gözü Yolda” dizesidir. Şarkının Kafkas İslam Ordusu’na adandığını savunanlar, bu dizede 1918’de Bakü’de yaşanan sosyo-politik duruma ve halkın zor durumda Türk ordusunu sabırsızlıkla beklemesine işaret edildiğini söylemektedir. Oysa, yazar bu dizelerde sadece Bakü’nün coğrafi yapısının Gence’den farklı olarak dağlık olmadığından laleler için elverişsiz olduğunu belirterek, Bakü’nün lalelere özlemini şiirsel bir imge olarak oluşturmuştur. Bu nedenle, Mustafa Görüryılmaz’ın kitabından etkilenen hem Türk hem de Azerbaycan okuyucuları, bu şarkının dizelerinde semboller ve işaretler arayarak şarkının tüm amacını değiştirmiş, ayrıca kitapta dayanağı olmayan bir hikayeye atıfta bulunarak konuyu gündeme getirmiş ve uzun süren tartışmalara ve yanlış yorumlara yol açmışlardır.

Azerbaycan entelektüel çevrelerinde ve bazı sosyal medya tartışmalarında bu şiirin ilk dizeleri hatta Ahmet Cavad’a atfedilmektedir. Ancak, Ahmet Cavad’ın eserlerini araştıran uzmanlar, şiirlerinde bu dizelere rastlamamışlardır.

Son olarak belirtmek gerekir ki, şair A. Aslanov 1995 yılında vefat etmiştir. Hayatının son 5 yılını bağımsız Azerbaycan’da geçiren şair, “Laleler” şiirinde gizli semboller ve işaretler kullanmış olsaydı, gerçek bir vatansever ve millî onura sahip bir tarihçi olarak bunu açıkça itiraf edebilirdi. Zira bunu yapmasına hiçbir şey engel olmamıştır. Sovyet İmparatorluğu dağılmış, baskılar sona ermişti ve vatansever bir aydın olarak Aslan Aslanov, şiirinin satır arası anlamlarını ya da gerçek hikayesini açıklayabilirdi. Ancak tarihsel olarak yazarın bu konuda herhangi bir itirafı, mektubu, yazısı veya bunu kanıtlayan hiçbir belge bulunmamaktadır.

Buradan şu sonuca varabiliriz ki, bu hikaye yalnızca tarihimizin o dönemine duyulan ateşli sevgi, Kafkas İslam Ordusu’na duyulan saygı hislerinin coşması ile doğmuş ve herhangi bir kanıt olmadan Dr. Mustafa Görüryılmaz’ın kitabında yayımlanarak hem Türk hem de özellikle Azerbaycan entelektüel çevrelerinde yankı uyandırmış, etkileyici bir efsaneye dönüşmüştür. Entelektüellerin, okuyucuların ve müzikseverlerin romantik hisleri, bu şiirin dizelerinde sembolere ve yorumlara yol açmıştır.

Sonuç

Bugün “Laleler” şarkısının duygu yüklü hikayesi, Türk kamuoyunda yalnızca sıradan insanların dilinde değil, yüksek siyasi platformlarda da dile getirilmektedir. 15 Eylül 2018’de Kafkas İslam Ordusu’nun Bakü’yü kurtarmasının 100. yılı onuruna düzenlenen askeri geçitte, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan bu hikayeyi özel bir duyarlılıkla anlatarak, Azerbaycan kamuoyunda bir kez daha yankı uyandırmıştır. Bu tarihi konuşmasıyla milyonların kalbine ve zihnine hitap etmiştir.

Video 9. Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanının Azerbaycan’daki konuşmasında “Laleler” şiirine atıf vermesi (Web 11)

“Laleler” şarkısının bu etkileyici efsanesi bir kez daha gündemi sarsarak hatta şüpheli insanları bile duygulandırmış ve eserin gerçek tarihini bilmeyen izleyiciyi bu mite inandırmıştır. Aslında bu şarkının hem müziği hem de sözleri sadece pastoral bir konuda yazılmış ve vatanımızın doğasına, güzelliklerine, lale düzlüklerinin yarattığı gerçek manzaraya adanmış sade ama güzel bir eserdir.

Böylece Azerbaycan şarkı mirasında yıllarca tanıyıp sevdiğimiz güzel ve sade bir örnek, günümüzde hayatının çok ilginç bir aşamasına adım atmıştır. Bugün bu şarkı ne kadar istesek de artık sadece doğa tasvirleri ile ilişkilendirilememekte; aksine anlam yükü ve özü daha derin, hikayesi daha duygusal ve uyandırdığı hisler daha melankolik bir hale gelmiştir. Bu imgeyi artık bu şarkıdan ayırmak mümkün değildir. İşte bu imgeyle şarkı, hem Azerbaycan müzikseverlerinin sevdiği canlı bir eser, hem de tüm Türk dünyasının sembollerle dolu kardeşlik marşı, güzel bir hikayesidir. Kanıtlanmamış ama son derece etkileyici ve duygusal bir hikayedir.

Bundan sonra istesek de istemesek de insanların hayal gücünde o esere bu semboller, Cumhuriyet döneminin romantizmi, Kafkas İslam Ordusu'nun kurtarıcı askerleri ve onların duygusal hikayesi eşlik edecektir. Bu imgeyle "Laleler" şarkısının anlamı daha da büyümüştür. Hem Türk dünyası için sembolik olan "lale dönemi" adını taşıyan yeniden doğuş tarihinin, hem de Azerbaycan-Türk kardeşlik tarihinin müzikte bir anıtına dönüşmüştür.

Muhtemelen yazarları bu eseri yaratırken, uzak 1960'larda bir doğa olayından esinlenerek yaptıkları bu eserin kaderini zamanın ve tarihin değiştireceğini ve bambaşka bir yöne götüreceğini hiç tahmin etmemişlerdir. Ancak bir şeyi kesinlikle söyleyebiliriz ki, eğer yazarlar sağ olsalardı, yarattıkları bu eserin bugünkü başarısından, Türk dünyası için taşıdığı anlamdan ve manevi sembollere yol açan yeni imgelerinden hem şaşırırlar hem de gurur duyardılar. Her durumda bu şarkı artık basit bir müzik parçası olmaktan çıkmış, çok derin bir manevi anlam kazanmış ve kendi yeni tarihini yazmaktadır.

Öneriler

Bu araştırma çalışmasında, milli şarkı mirasımızın halk veya besteci şarkıları gibi toplumsal-kültürel açıdan önemli örneklerinin geçmişi, kökeni, oluşum nedenleri, 20. yüzyıldaki gelişimi ve dönüşümü incelenerek bu eserlerin milli bilincin oluşumu ve milli kimlik fenomenine etkisi araştırılabilir. Aslında şarkılar, halkın düşünce yapısını, karakterini, zevkini, toplumsal-sosyal ve kültürel değerlerini yansıtan en basit ve en anlaşılır sanatsal örneklerdir. Ve bu şarkılar aracılığıyla sadece Azerbaycan profesyonel müziğinin, özellikle de şarkı türümüzün 20. yüzyıldaki gelişimini değil, aynı zamanda bir asır boyunca, gerek 70 yıl süren Sovyet döneminde, gerekse bağımsızlık yıllarında ülkenin toplumsal-siyasal, sosyal ve kültürel atmosferinin müziğimizdeki yansıması izlenebilir. Bu araştırma çalışması, sonraki araştırmalarda hem karşılaştırmalı analitik incelemeler açısından faydalı olabilir, hem de şarkı mirasımızın zengin potansiyelini dikkate alırsak, benzer araştırmalar için başarılı bir örnek teşkil edebilir.

Yazarların Özgeçmişi

Doktorant **Könül Şükürova** 1995-1999 yılları arasında Üzeyir Hacıbeyli adına Bakü Müzik Akademisi'nin piyano icracılığı fakültesinde lisans eğitimi almıştır. 2017-2019 yıllarında Üzeyir Hacıbeyli adına Bakü Müzik Akademisi'nin müzik tarihi fakültesinde yüksek lisans derecesini elde etmiştir. 2020 yılından itibaren Üzeyir Hacıbeyli adına Bakü Müzik Akademisi'nin müzik tarihi fakültesinde doktora eğitimine devam etmektedir. 2005 yılından bu yana Azerbaycan Kamu Televizyonu ve Radyo Yayınları Şirketi'nin çalışanıdır. Televizyonda müzik eğitimi alanında çalışmaktadır. Bugüne kadar "Bir Şarkının Hikayesi" adlı programında 200'den fazla Azerbaycan halk ve besteci şarkısının tarihini araştırmıştır.

Kaynaklar

- Aslanov, A. (1985). *Nağmeli günlerim*. Bakü: Yazıcı.
- Aliyeva, A. (2016). *Rubumuzu güzelleştiren şair - Aslan Aslanov*. Bakü.
- Efendiyeva, İ. (1983). *Kompozitor Telman Hacıyev*. Bakü.
- Hacıyev, T. (1968). *Piyano ile şarkı söylemek için şarkılar - Laleler*. Bakü.
- Beybutov, R. (2016). *Bibliyografiya*.
- Sovyet Estradası Sanatçıları*. (1985). İkinci Baskı, Moskova: İskusstvo.
- Yaqublu, N. (2010). *Bakü'nün kurtuluşu, Kafkas İslam Ordusu*. Bakü: Elm ve Təhsil.
- Görürüylmaz, M. (2007). *Türk Kafkas İslam Ordusu ve Ermeniler 1918*. İstanbul.
- Aliyev, Z. (2023). *Laleler Şarkısının Tarihi Sırrı*. Bakü: Vətəninfo.

Web siteleri

Web 1. <https://www.youtube.com/watch?v=Wnqek5qG1aI&t=133s>

Web 2. <https://www.youtube.com/watch?v=4y-JR-2WtU8>

- Web 3. <https://www.youtube.com/watch?v=Z1eRuCZCBy0>
Web 4. <https://www.youtube.com/watch?v=iOM8uQwNqDE>
Web 5. https://www.youtube.com/watch?v=TANtHX_phZA
Web 6. <https://www.youtube.com/watch?v=HjRe2tfbzgM>
Web 7. <https://www.youtube.com/watch?v=OGsprAQ8oAI>
Web 8. <https://www.youtube.com/watch?v=CpwIoJdQqmk>
Web 9. <https://www.youtube.com/watch?v=trPd9XgwA7g>
Web 10. <https://veteninfo.az/laleler-mahnisinin-sirri>
Web 11. <https://www.youtube.com/watch?v=32pRwtyhg0w>

An analysis of the musical history of the Azerbaijani song “Laleler”

Abstract

This article aims to conduct a detailed musical historical analysis of the song "Laleler," which holds a special place in the development of Azerbaijan's song heritage and transcended Azerbaijan's borders even during the Soviet era, bringing Azerbaijani Turkish and its music to global attention. This is the first in-depth research focusing on the emergence, chronological performance order, and ideological significance of the song "Laleler." The study employed document analysis, one of the qualitative research methods. It was established that the song "Laleler" was composed by Aslan Aslanov and Telman Hacıyev. In general, the origins, purpose, and history of folk songs are enriched with intriguing stories and oral narratives passed down through generations. However, it is rare for songs, particularly those of the 20th century with known composers, to acquire diverse interpretations over time. Moreover, these stories captivate not only Azerbaijani audiences but also resonate equally with Turkish listeners. Delving into the history of this song is essential to discern whether the narrative is myth or reality, in the quest for truth. The article provides a chronological perspective on the roles of the song's prominent performers over nearly 80 years, its popularity in the Middle East during the Soviet period, its versions in foreign languages, and its records published in capitalist countries. The unique reasons for the song's contemporary significance are analyzed. The song's verses have become some of the most influential quotes on high political platforms, a topic of discussion on social media, and one of the most emotional narratives cherished by society and intellectuals. It has especially become a symbol of Turkish-Azerbaijani brotherhood. This study sheds light on the development and transformative processes of Azerbaijan's song genre in the 20th century, using this song as an example. It presents a comparative analysis of the song's most outstanding interpretations, focusing on the originality and arrangement differences brought by significant performances throughout its history. The study also compares the years in which the major performances emerged and the distinctiveness they added to the song.

Keywords: Laleler song, Azerbaijani music, musical history, Turkey-Azerbaijan brotherhood